

УДК338,5,338439

Трач Н.Д.
аспірант

Подільського державного аграрно-технічного університету

**ЦІНОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ВАЖЕЛІВ
ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС****PRICE REGULYUVANNYA AS ONE OF THE LEVERS
OF STATE INFLUENCE ON AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX****АНОТАЦІЯ**

Сільськогосподарське виробництво у світі є основою життєдіяльності людей та сировинною базою харчової і легкої промисловості. У свою чергу, ціна – це головне джерело відтворення вкладених у виробництво активів, тобто основа забезпечення ефективності будь-якої галузі. Тому актуальним і необхідним є дослідження державно-правового регулювання ціноутворення у сільськогосподарській сфері у зв'язку з невідповідністю обстановки у сільській місцевості жорстоких реалій на ринку. Адже стабільність ціноутворення у цій сфері може бути досягнута тільки шляхом удосконалення і розширення сфери застосування засобів державного регулювання процесу формування ціни.

Ключові слова: ціна, ціноутворення, цінова рівновага, цінове регулювання, сільське господарство.

АННОТАЦИЯ

Сельскохозяйственное производство в мире является основой жизнедеятельности людей и сырьевой базой пищевой и легкой промышленности. В свою очередь, цена – это главный источник воспроизведения вложенных в производство активов, то есть основа обеспечения эффективности любой отрасли. Поэтому актуальным и необходимым является исследование государственно-правового регулирования ценообразования в сельскохозяйственной сфере в связи с несоответствием обстановки в сельской местности жестких реалий на рынке. Ведь стабильность ценообразования в этой сфере может быть достигнута только путем усовершенствования и расширения сферы применения мер государственного регулирования процесса формирования цены.

Ключевые слова: цена, ценообразование, ценовое равновесие, ценовое регулирование, сельское хозяйство.

ANNOTATION

Agricultural production in the world is the basis of livelihoods and resource base for food and light industry. In turn, the price – the main source of reproduction invested in production assets that basis to ensure the effectiveness of any industry. Therefore, relevant and necessary to study state-legal regulation of pricing in the agricultural sector due to the mismatch situation in rural areas cruel realities of the market. For pricing stability in this area can only be achieved by improving and expanding the scope of application of state regulation of pricing.

Keywords: price, pricing, price equilibrium price regulation, agriculture.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими чи практичними завданнями. Сьогодні перед державними органами влади стоїть складне завдання, що полягає у розробленні й запуску механізму ціноутворення, який би сприяв динамічному розвитку сільського господарства. Цей механізм має передбачити більший, ніж зараз, державний контроль за цінами в агропромисловому комплексі: обмеження законодавчим шляхом цін на товари,

уведення податків, що прогресивно зростають, на надприбуток, жорстке дотримання мінімально допустимих цін на сільськогосподарську продукцію.

Важливу роль у всій системі державного регулювання відіграє підтримка відповідного рівня цін і цінової рівноваги, оскільки розбалансування цінового механізму призводить до руйнівних наслідків [1, с. 232].

Державні кошти потрібні, з одного боку, для підтримки процесу відтворення в сільському господарстві, а з іншого – для стримування процесів інфляції і для захисту інтересів споживачів. У всіх розвинутих країнах найбільша частка державних коштів спрямована в аграрний сектор для зменшення ринкових коливань та підтримки відповідного рівня цін.

Внаслідок неефективної цінової політики, неповного використання дієвих інструментів регулювання цін на ринку складається стрибкоподібна кон'юнктура цін, продовжується нарощування диспаритету цін у сільському господарстві порівняно з іншими галузями економіки, зростають втрати виробників та споживачів [1, с. 21].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема дослідження дієвості цінового регулювання виробництва та використання ресурсів, реакції товаровиробників на зміни цін приділена увага в працях Ю. Білика, Я. Білоусько, О. Гаркуши, О. Мороза, З. Ніколаєвої, П. Саблука, В. Ситніка, С. Урби, О. Шпичака, Н. Яценко В. Валентинова, Д. Гладких, І. Комарова, М. Латиніна, О. Олійника, О. Ульяновка, І. Червена, О. Шпикуляка та ін. Однак, незважаючи на значну кількість праць із цієї проблематики, залишається невисвітленим цінове регулювання в аграрній сфері.

Метою статті є дослідження рівня цін та цінової рівноваги, адже збереження стабільності доходів сільськогосподарських товаровиробників є можливим лише при відстеженні й корекції цінової політики, яка повинна базуватися на науково обґрунтованих цінових рівнях, за яких вільне ціноутворення доповнюється політикою державної підтримки АПК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нормативно-правову основу регулювання цін і

ціноутворення в Україні закладено Конституцією України [1], Господарським [2] та Цивільним кодексами України [3], Законом України «Про ціни і ціноутворення» [4], який визначає основні принципи встановлення та застосування цін і тарифів, а також організацію контролю за їх додержанням на території України, Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» [5], Законом України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» [6], а також іншими нормативними актами. Відповідно до ст. 12 ГК України, регулювання цін і тарифів належить до основних засобів регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання. Державне регулювання цін полягає у діяльності держави, що спрямована на встановлення і збереження такого рівня цін, який би забезпечував рентабельну діяльність суб'єктів господарювання, паритет цін різних галузей народного господарства, рентабельність заробітної плати, стійкість валюти й інші економічні параметри в державі, тобто це комплекс заходів щодо активізації всіх ціноутворюючих факторів [7, с. 81].

У системі державного регулювання економіки важливу роль відіграє підтримка відповідного рівня цін і забезпечення цінової рівноваги в аграрному секторі.

Система цін на продукцію сільського господарства та послуги, що надаються підприємствам цієї галузі, має сприяти розміщенню сільськогосподарського виробництва, підвищенню ефективності всіх галузей і підрозділів агропромислового комплексу, еквівалентному обміну між містом і селом.

Ціни агропромислового комплексу мають особливості, що пояснюються чинниками, які діють у цій сфері. Такі ціни впливають на рівень роздрібних цін на споживчі товари, тому що переважна більшість останніх складається з продукції сільськогосподарського виробництва. У роздрібній ціні, як правило, більшу частку становить ціна закупівлі, тобто ціна підприємства агропромислового комплексу. Ціни останнього, у свою чергу, залежать від цін на продукцію важкої промисловості, будівельного комплексу та підприємств, що здійснюють ремонтні роботи, від тарифів на вантажні перевезення, цін на пально-мастильні матеріали. Тому з урахуванням особливостей діяльності агропромислового сектора ціни на сільськогосподарську продукцію класифікують за різними ознаками:

- закупівельні ціни;
- розрахункові ціни;
- ціни міжгосподарських взаємовідносин;
- оптово-посередницькі ціни;
- роздрібні ціни;
- оптові ціни на сільськогосподарську техніку, матеріали;
- кошторисні норми будівництва;
- ціни на послуги;

- ціни «врожаю на корені»;
- біржові ціни.

Найжорсткішим методом цінового регулювання є встановлення фіксованих або граничних цін. При цьому такі ціни можуть бути встановлені на рівні, що перевищує ціну рівноваги чи є нижчим за неї. У першому випадку виникає надлишок продукції, а в другому – її дефіцит.

Фіксовані ціни, які можуть перевищувати рівноважні, застосовуються окремими країнами у вигляді заставних цін на сільськогосподарську продукцію. Такі ціни, з одного боку, захищають інтереси фермерів, гарантуючи їм мінімальний дохід від реалізації своєї продукції на ринку. Але, з іншого боку, держава має витратити на закупівлю та зберігання надлишкової продукції кошти з бюджету. Крім того, цю продукцію держава не може реалізувати на внутрішньому ринку, бо це, безумовно, призведе до зниження цін. До такого ж наслідку може призвести й експорт цієї продукції, оскільки він зумовить зменшення приватного експорту сільськогосподарської продукції з даної країни.

Світова практика державного регулювання цього сектора економіки засвідчила існування різних форм державного впливу на виробника. Так, високо розвинуті країни, які традиційно експортують сільськогосподарську продукцію (США, Канада, Австралія) і прагнуть зберегти своє місце на ринку, посилюють підтримку вітчизняного фермерства. Країни, які традиційно імпортують значну частину продуктів харчування (Японія, Норвегія, Австрія та ін.), прагнуть зменшити залежність від країн-експортерів, підтримуючи власного товаровиробника. На різних етапах економічного розвитку держави змінюють рівень підтримки (посилюють або зменшують) власного сільського господарства.

У більшості країн світу система державного регулювання цін майже однакова і зводиться до запровадження нижніх і верхніх меж ціни, індикативних або умовних цін, які держава прагне підтримувати. Інструментом такого регулювання є політика скуповування або продажу продукції (товарна інтервенція). Така система цінового регулювання широко використовується у США на зернові культури, молоко, сир, масло тощо. Конгрес визначає рівень умовної ціни кожного виду сільськогосподарської продукції, і якщо ринкові ціни опускаються нижче від цього рівня, то продукти скуповує держава.

Особливість політики ціноутворення в аграрній сфері країн Європейського Союзу полягає у врахуванні умов кризи надвиробництва сільськогосподарської продукції, що зумовлює потребу підтримки національних товаровиробників. В країнах – членах ЄС широко використовується державне субсидування експорту деяких видів сільськогосподарської продукції, яке має не економічне, а соціальне навантаження. Це робиться з метою уникнення розорення нерентабельних і малорентабельних господарств.

Модель ціноутворення в аграрному секторі України повинна передбачати три рівні цін.

Перший рівень – гарантовані або інтервенційні ціни, які визначаються для основних видів сільськогосподарської продукції і виступають гарантією відшкодування виробничих витрат. Вони включають середній рівень витрат та мінімальний рівень прибутку. Це, як правило, нижня цінова межа, яка служить стартовою ціною на біржових торгах. Ціна, як відомо, являє собою грошовий вираз вартості товару, і на етапі виходу продукції з виробництва формується на основі дії закону вартості. Проте дія закону вартості у сільському господарстві, передусім у землеробстві, має певні особливості.

Найважливіша з них полягає у тому, що суспільна вартість, а отже, і ціна сільськогосподарської продукції визначається не середніми умовами виробництва, як це притаманно промисловості, а умовами виробництва на відносно гірших за родючістю та розташуванням щодо ринку збуту ділянках землі. Ціна на продукцію, вироблену в гірших умовах, повинна забезпечити покриття витрат виробництва, сплату ренти (там, де вона є) і отримання середнього прибутку.

Другий рівень – еквівалентна ціна, яка забезпечує середню норму прибутку на авансований капітал і включає рентний дохід. У країнах з плановою економікою, де здійснюється єдина державна політика цін, такий паритет оптових (закупівельних) цін на сільськогосподарську продукцію і оптових цін на промислову продукцію для села забезпечує держава. У країнах ринкової економіки ціни на промислову та сільськогосподарську продукцію в сфері обігу визначаються переважно дією закону попиту та пропозиції. Внаслідок цього ринкові ціни на сільськогосподарську продукцію досить часто не забезпечують еквівалентність в обміні з промисловістю. Тому в усіх країнах з ринковою економікою держава опосередковано впливає на ціни. Скажімо, у несприятливі щодо погодних умов роки, коли ціни не забезпечують покриття витрат виробництва для отримання прибутку, держава надає виробникам сільськогосподарської продукції субсидії. І навпаки, в урожайні роки, коли є загроза зниження ціни порівняно з витратами виробництва, держава купує надлишки продукції у виробників.

Третій рівень – це ціни стимулювання виробництва, які перевищують світові ціни і використовуються для розрахунків з виробниками деяких видів продукції. Інакше кажучи, ціноутворення на сільськогосподарську продукцію не може розвиватися виключно за законами ринкової економіки. Галузь має високі витрати виробництва і потребує державної допомоги. У більшості розвинутих країн допомога сільськогосподарським виробникам здійснюється за такими напрямками:

– держава бере на себе витрати на проведення наукових досліджень у галузях сільського

господарства, а також на підготовку відповідних кадрів;

– за рахунок державних коштів здійснюються охорона і правильне використання ґрунтів та водних ресурсів;

– держава надає сільськогосподарським підприємствам кредити на особливих пільгових умовах;

– держава здійснює страхування для всіх форм сільськогосподарського виробництва;

– держава контролює ціни і забезпечує їх паритет.

Механізм в аграрному секторі на сучасному етапі розвитку має ґрунтуватися на вільному ціноутворенні у поєднанні з державним регулюванням і посиленням антимонопольного контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси, енергоносії і послуги для аграрних товаровиробників. Цінова політика має сприяти беззбитковому виробництву сільськогосподарської продукції з відповідним рівнем продуктивності. Вона, за визначенням вчених Інституту аграрної економіки НААН, має спрямовуватися:

– на першому етапі (в умовах обмежених фінансових можливостей держави) – на забезпечення як мінімум простого відтворення виробництва продукції в основних галузях сільського господарства за допомогою запровадження цін підтримки (заставних цін) на квотовану в межах продовольчої безпеки країн сільськогосподарську продукцію;

– на другому етапі – на стабілізацію і створення економічних передумов розширеного відтворення продукції для задоволення внутрішніх та експортних потреб на основі дотримання цінового паритету шляхом вільного ціноутворення та, за необхідності, застосування еквівалентних цін (цін розширеного відтворення);

– на третьому етапі – на здійснення поступового переходу від прямого регулювання через механізм еквівалентних цін до розширення попиту на продовольчі товари шляхом підтримки малозабезпечених верств населення.

У державних програмах щорічно мають визначатися види та обсяги квот продукції, рівні цін підтримки та еквівалентних цін. Квоти на ті види продукції, які необхідно підтримувати через ціни, слід розподіляти між товаровиробниками на конкурсних засадах. З цією метою доцільно створити фонд державної підтримки цін і доходів товаровиробників у агропромисловому комплексі та передбачити відповідні кошти в державному і місцевих бюджетах.

Крім того, за значних темпів інфляції слід здійснювати щомісячну індексацію цін підтримки та еквівалентних цін з урахуванням інфляційного зростання сукупних витрат виробництва. Водночас треба зняти будь-які адміністративні обмеження рівнів цін на сільськогосподарську продукцію та усунути бар'єри на шляху її вільної реалізації. Активно має проводитися політика протекціонізму щодо захисту потенційно конкурентоспроможної сільськогос-

Таблиця 1

Індекси цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами, відсотків до попереднього року

Назва показника	Роки						
	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Продукція сільського господарства	108,1	110,3	106,4	130,0	113,6	106,8	97,1
Продукція рослинництва	95,5	95,2	109,1	139,8	115,7	105,6	91,8
зернові культури	91,8	92,5	101,9	140,3	121,4	109,1	90,8
олійні культури	84,6	92,9	120,1	142,6	112,2	107,5	90,8
цукрові буряки	130,3	138,8	188,4	115,4	107,7	82,4	92,1
картопля	126,8	111,5	112,0	164,3	95,5	47,6	146,4
Продукція тваринництва	129,5	147,4	101,4	114,3	109,02	108,0	102,4
худоба та птиця	134,8	158,5	102,9	104,2	110,8	111,6	95,4
молоко та молочні продукти	134,3	123,4	91,5	155,5	103,4	86,7	125,0
яйця	105,	137,5	107,0	116,3	110,2	117,4	104,8
вовна	128,0	127,3	74,0	120,7	166,8	119,3	81,5

Джерело: Статистичний збірник. «Рослинництво України» Архів. 2013 рік. Статистичний збірник. «Тваринництво України» Архів. 2013 рік

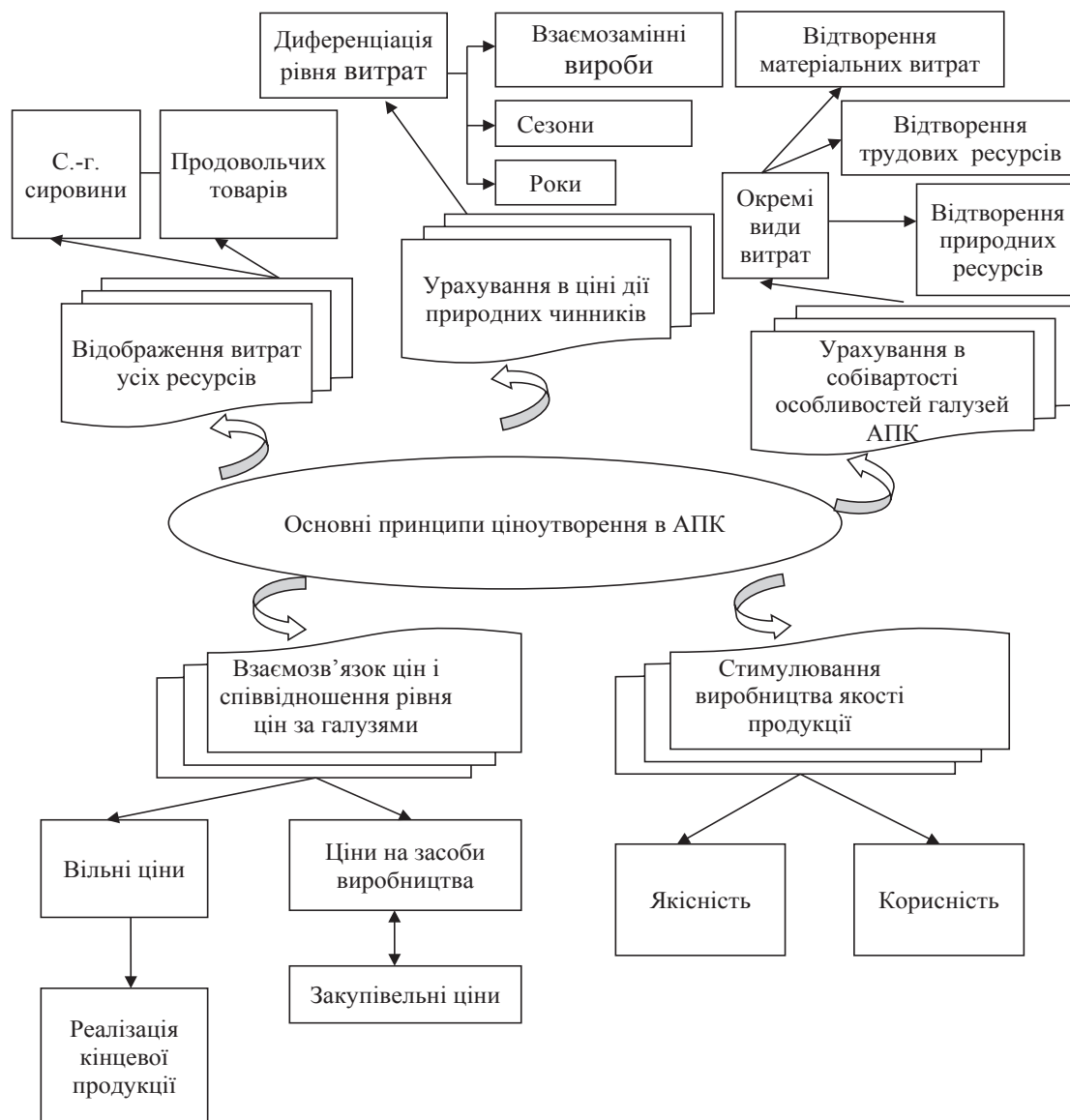

Рис. 1. Основні принципи ціноутворення в АПК

Джерело: власна розробка

подарської продукції та продовольства вітчизняного виробництва.

Регулятивну функцію щодо забезпечення попиту та пропозиції, а також стабілізації продовольчих фондів і цін реалізації мають виконувати операції товарно-кредитної корпорації (ТКК) з необхідними запасами сільськогосподарської продукції, продовольчих товарів, матеріально-технічних ресурсів і коштів та правом інтервенційного втручання у ринкові процеси. Завдання інтервенційного фонду полягає, по-перше, у стабілізації ринкових цін, а по-друге – у забезпеченні гарантованої нижньої цінової межі, якою стає ціна закупівлі. Існує багато проектів створення таких фондів, але до практичної реалізації справа, на жаль, в Україні поки не дійшла.

З позиції виробника, ціни повинні встановлюватися на такому рівні, щоб забезпечувати повернення витрат на виробництво й отримання відповідної рентабельності для досягнення бажаних темпів розширеного відтворення та підвищення матеріального добробуту працівників підприємства.

Наглядно індекси цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами можна розглянути у таблиці 1.

Економічно обґрунтовану ціну можна подати формулою:

$$Ц = c + v + m, \quad (1)$$

де $c + v$ – собівартість продукції;

m – прибуток, що залишається на підприємстві.

На практиці закупівельні ціни встановлюють відповідно до споживчих властивостей і якості продукції, попиту та пропозиції і зазвичай нижче від вартості продукції, оскільки частину чистого доходу аграрних підприємств вилучають і реалізують у роздрібних цінах.

Основні принципи ціноутворення в агропромисловому комплексі відобразимо на рисунку 1.

Найважливішим елементом методології ціноутворення є принципи ціноутворення. Ціноутворення як процес формування цін відбувається за певними принципами, тобто, основними положеннями з формування цін.

Висновки. Важливу роль у загальній системі державного регулювання відіграє підтримка відповідного рівня цін і цінової рівноваги, оскільки розбалансування цінового механізму призводить до руйнівних наслідків.

Цінова політика в Україні поки що не має визначеної концепції. Існуюча система контролю за цінами неефективна і зводиться до виявлення динаміки фактичних цін та правильності їх визначення. Цінова ситуація в країні не прогнозована. Немає регіональних особливостей у цінових відносинах, незважаючи на відмін-

ності в природно-кліматичних та економічних умовах господарювання.

У системі державного регулювання економіки важливу роль відіграє підтримка відповідного рівня цін і забезпечення цінової рівноваги в аграрному секторі. Ціни агропромислового комплексу, у свою чергу, залежать від цін на продукцію важкої промисловості, будівельного комплексу та підприємств, що здійснюють ремонтні роботи, від тарифів на вантажні перевезення, цін на пально-мастильні матеріали. Тому з урахуванням особливостей діяльності агропромислового сектора ціни на сільськогосподарську продукцію класифікують за різними ознаками.

Механізм в аграрному секторі на сучасному етапі розвитку має ґрунтуватися на вільному ціноутворенні у поєднанні з державним регулюванням і посиленням антимонопольного контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси, енергоносії і послуги для аграрних товаровиробників. Цінова політика має сприяти безбитковому виробництву сільськогосподарської продукції з відповідним рівнем продуктивності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Організаційно-економічні засади функціонування АПК Подільського регіону : монографія. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2011. – 296 с.
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19-20, 21-22. – Ст. 144.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
5. Про ціни і ціноутворення : Закон України від 21 червня 2012 р. № 5007-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 58. – Ст. 2309.
6. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.
7. Про пріоритетність розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві України : Закон України в редакції від 15 травня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 32.
8. Шварчук Л.О. Ціноутворення : підручник / Л.О. Шварчук. – К. : Кондор, 2006. – 240 с.
9. Цінова політика і ціноутворення в управлінському обліку. Конспект лекцій для студентів ЗДІА спеціальності 6.050106 «Облік і аудит» денної та заочної форм навчання / Укл.: І.А. Козачок. – Запоріжжя, 2007. – 122 с.
10. Статистичний збірник. «Рослинництво України». Архів. 2013 рік. Статистичний збірник. «Тваринництво України». Архів. 2013 рік. Статистичний збірник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm.